

Rausa

ERFGOEDDAG(NACHT)

**Erfgoedtijdschrift voor Borchtlombeek, O.L.V.-Lombeek, Pamel en Strijtem
Verschijnt 6 maal per jaar. Negende jaargang nr. 2, april 2021**

Rausa

Erfgoedtijdschrift voor Borchtlombeek, O.L.V.-Lombeek, Pamel en Strijtem

Secretariaat en verantwoordelijke uitgever:
Erfgoed Rausa, Varing 40,
1760 Pamel
www.rausa.be

Werkten mee aan dit nummer: Bart Caulier, Willy De Smedt, Jan De Mont, François De Neef, Amy Roosens, Leo Van Vreckem en Norbert Verbestel (Fotografenvereniging Roosdaal)

Eindredactie:
Kristien Hemeryckx en
Walter Evenepoel

Iedere auteur is verantwoordelijk voor haar/zijn bijdragen.

Je kan je gratis abonneren op de digitale versie van **Rausa** door een eenvoudig bericht te sturen naar erfgoed.rausa@gmail.com

Bankrelatie:
BE 97 8601 1557 2549

©
Zonder voorafgaande toestemming van Erfgoed Rausa mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook.

om te beginnen...

Rausa verschijnt in februari, april, juni, augustus, september en december in digitale versie en op aanvraag in gedrukte versie.

Deze 'erfgoeddageditie' kon dankzij de steun van het Gemeentebestuur van Roosdaal worden aangeboden in gedrukte vorm, waarvoor onze oprechte dank!

Wie zelf artikels wil schrijven of beeldmateriaal wil bezorgen is hartelijk welkom. De bijdragen graag inleveren een maand voor de datum van verschijnen.

Redactieadres:

Erfgoed Rausa, Varing 40, 1760 Pamel,
rausa@skynet.be, 0473 11 25 00

Abonneeradres: erfgoed.rausa@gmail.com

Inhoud van dit nummer:

Blz. 2	Om te beginnen
Blz. 3	Nachtraaf
Blz. 4	È és van de maure bereeën
Blz. 10	Het duistere verhaal van pastoor De Pape
Blz. 22	Niet zo vers van de pers
Blz. 24	Indien het misschien...

*Op de voorpagina: 'Volle maan' Lange Kamstraat.
(foto WE).*

Bent u zo iemand? Iemand die pas echt een versnelling hoger schakelt wanneer de zon achter de kim is verdwenen? Beleeft de werkmier in u de meest productieve of creatieve momenten in de avondlijke, ja zelfs nachtelijke uren? Kijkt u met onverholen onbegrip naar de vroege vogels die - naar uw normen - ontiegelijk vroeg, maar gezwind, uit het ledikant wippen? Heeft de morgenstond voor u geen goud, maar veeleer een bittere smaak, in de mond?

Kortom, functioneert u het best als de dag al een flink eind opgeschoten is, dan mag u zich een authentieke nachtraaf noemen.

Waarom nu net de raaf de reputatie en de honneur krijgt om een lonend nachtelijk werkritme toegedicht te krijgen, is me niet helemaal duidelijk. Vraag tien willekeurige passanten om een vogelsoort te noemen die in het bijzonder als bij nachte actieve vogels gekend zijn, en geheid repliceert een overgrote meerderheid fluks 'de uil'.

Kunnen we het dan niet beter over nachtuilen hebben? Hoegenaamd niet. De nachtraaf klinkt me veel poëtischer, veel beeldender in de oren: die grote vogel met gitzwarte

verentooi (die fijne, licht groene, paarse of blauwe schittering niet te na gesproken), die helemaal aan de inktzwarte duisternis van een maanloze nacht doet denken.

Dat het rauwe 'kroa kroa'-geluid van deze kraaiachtige vooral overdag te horen is, doet er hier even niet toe.

Voldoet u aan de criteria geschetst in de eerste zinnen van dit artikel, dan mag u zich dus stellig een nachtraaf blijven noemen! Al houdt u best ook rekening hiermee: de nachtraaf kreeg ook een meer ongunstige weerklank mee in ons woordenboek. Iemand die zich 's nachts ledig houdt met stelen, losbandigheid of eender welke oneerbare handelingen die het felle daglicht schuwen, krijgt ook deze roepnaam.

Dat soortement weinig stichtend noch deugdzame eigenschappen willen we u hoegenaamd niet toedichten, beste nachtraaf! Toch zijn het net deze onbetamelijke of ondeugende kantjes van het nachtraven bestaan die ieders verbeelding prikkelen. Nachtelijke escapades, pikante avontuurtjes, dramatische voorvallen, merkwaardige gebeurtenissen tussen valavond en ochtend, ... kranten vullen er hele rubrieken mee en auteurs van spannende boeken palmen er de Boekenbeurs mee in.

Op deze Erfgoeddag, nu eenmalig omgedoopt tot Erfgoednacht, gaat ook Erfgoed Rausa op verkenning in de donkere krochten van de samenleving. Huiveringwekkende nachtmerries, ruwe misdaden, de bekeringen van de duivel, ... ze komen allemaal aan bod!

Sidderen noch beven is nodig! Dit Rausa-nummer draagt geen pictogram 'Kinderen Niet Toegelaten' en heeft al evenmin een leeftijdsindicatie op de voorpagina. Veel leesplezier!

Bart Caulier

È és van de maure bereeën

Vijftig- of zestigplussers hebben deze uitdrukking ongetwijfeld nog van hun ouders of grootouders gehoord. Veelal werd hiermee iemand geduid die zotte toeren had uitgehaald of die 'niet goed bij de zijnen was', met andere woorden, niet over alle geestesvermogens beschikte. Nu onze jeugd stilaan het gebruik van het dialect is ontwend, is het echt niet nodig een bevraging te doen om te kunnen aantonen dat jonge mensen totaal vervreemd zijn geworden van heel veel sappige uitdrukkingen en zegswijzen die verankerd zijn in onze Vlaamse volkscultuur. Er wordt tegenwoordig te pas en te onpas gesproken over de Vlaamse canon. Is het dan niet het ideale moment om ook de oude Vlaamse mythen en sagen hierin op te nemen? Dit brengt ons rechtstreeks naar de 'mare' ('maure' in 't Pamel).

Bijna iedereen wordt wel eens wakker uit een nare droom, een nachtmerrie. Tegenwoordig besteden we daar verder niet veel aandacht meer aan, maar o wee, onze grootouders, overgrootouders en nog vroegere generaties namen dit zeker niet zo licht op! Zij waren er stellig van overtuigd dat deze kwade droom veroorzaakt werd door een boze geest.

Hoezeer de pastoor van op zijn kansel paal en perk probeerde te stellen aan dit bijgeloof, verloren moeite! Het waren trouwens vooral de 'dorpswijzen' en de ouderen – en die werden soms meer geloofd dan de pastoor – die hen in dit geloof stijfden en die beweerden dat de nachtmare, nachtmeer of maere, veelal een vrouwelijke demon, op bezoek was geweest in de slaapkamer. Dit moet de betrokkenen onmiddellijk minstens klamme handen moet hebben bezorgd, waarna veiligheidshalve een drievoudige bekrusing én een schietgebedje volgde. De woorden 'mare' en 'merrie' zijn van oorsprong totaal verschillend. Het tot 'merrie' verbasterde 'mare' betekent zoveel als 'nachtelijke kwelgeest'. De merrie, het vrouwelijk paard, heeft dus in het geheel geen uitstaans met deze mare. En toch ontstond hieruit de latere verbastering 'nachtmerrie'.

Taal leeft dus inderdaad.

Die verwarring kwam waarschijnlijk tot stand omdat men zei dat de mare, naast de mens, het paard als belangrijkste slachtoffer koos. Wanneer ze geen man te pakken kon krijgen, bereed ze het liefst 's nachts de paarden in de stal tot deze doorweekt waren van het zweet en hun manen in klitten waren vervlecht. De paarden waren vanzelfsprekend de dag daarna te moe om werk te verrichten.

De mare bereed soms ook slapende mannen alsof het paarden waren. De erotische connotatie bij het 'berijden van de slaper' was hierbij nooit ver af.

Dit blijkt al uit de omschrijving van de mare door ene broeder Thomas uit de 14de eeuw:

'die een maect hem ghelyc eenen man ende bedrieghet den wiuen (wijven) in hueren slaep: die ander maect hem ghelyc enen wiue ende bedrieghet den mannen in hueren slaep.'

Schilderij van Johann Heinrich Füssli (1802)

Dit 'berijden' werd in de middeleeuwen veelal toegeschreven aan de incubus (een mannelijke demon die seksuele betrekkingen heeft met slapende vrouwen) of aan de succubus (een vrouwelijke demon die seksuele betrekkingen heeft met slapende mannen).

Het woord 'mare' duidt ook op een ineenvlechting, zoals gezegd bij de manen van een merrie. Deze mare of ineenvlechting is trouwens ook te zien bij de maretak, hier zijn we weer, een parasitaire woekerplant met sterk vervlochten takken op vooral populieren en appelbomen. Of ook in de abnormale takkenvorming bij berken, veroorzaakt door zwamdraden.

Iedereen kende trouwens middelen die tegen de nachtmare gebruikt konden worden. En deze remedies werden van generatie op generatie doorgegeven. Sommige van deze voorzorgsmaatregelen boden bijna volledige bescherming (sic).

Een hoefijzer of een maretak boven de deur nagelen was al een eerste stap. Of een met kalk geschilderd kruis op de stalmuur. Wat zeker hielp, was zout of gerstkorrels strooien op de vloer vóór het bed.

Of vóór het 'betreden der bedstede' de uitgetrokken kousen gekruist leggen op de omgekeerde holleblokken zodat de mare er niet in kan stappen.

Of uit stro gevlochten paardenkoppen aan de gevel nagelen of op de daknok zetten. Of vooral veel vlierbomen rond het huis aanplanten. De geur van de vlierbloemen was voor een mare immers even afschrikwekkend als een paternoster of een kruisbeeld was voor de duivel.

En dan waren er natuurlijk de talloze bezweringsspreuken. Zo creëerde de onnavolgbare Ernest Claes zijn Wannas Raps die in de halfduistere woonkamer vóór het haardvuur volgende toverspreuk declameerde nadat hij eerst nog eens aan zijn druppel had geslurpt.

Met een beetje verbeelding zie je zo het tafereeltje: een half verduisterde woonkamer, een laaiend haardvuur of een roodgloeiende Leuvense stoof, grootvader en vader de pijp smorend, grootmoeder en moeder kousen stoppend en de kinderen met half open mond luisterend naar Wannas Raps die na een paar keer fluimen, de mondhoeken bruin van het tabakssap, raspand begon:

*"O Maer, gy lelyk dier,
komt toch dezen nacht niet weêr:
alle waters zult gy waenen,
alle hoornen zult gy blaenen,
alle spieren gerst zult gy tellen,
komt my toch dezen nacht niet kwellen"*

Foto Leo Van Vreckem

Ook op dorpskermissen en jaarmarkten waren de liedjeszangers en de verhalenvertellers zeer populair. Mensen worden immers van nature uit graag de daver op het lijf gejaagd door het niet onmiddellijk verklaarbare. Het was bijna een volkse gewoonte om in de donkere wintermaanden, nadat bij het haardvuur de rozenkrans was gebeden, uit te pakken met spookverhalen. En menige keer was 'van de mare bereden worden' een dankbaar gespreksonderwerp. Lekker griezelen alweer!

Zo was het algemeen geweten hoe men van iemand kon weten of deze 'bereden' was geweest en hoe men de dader of daderes kon ontmaskeren.

Dit bezweringsritueel om de schuldige te ontmaskeren werd door F.R. Boschvogel, de schoolmeester-schrijver, alias Jozef Ramon, in 1933 als volgt beschreven:

"Men neme zijne zakdoek die overhoeks moet worden gevouwd. In die driehoek legge men langs de langste zijde, boven op de gevouwen zakdoek, het mes van de beredene. Het mes worde samen met de zakdoek opgerold en men legge daarna de toppen van de zakdoek overeen. Dan houde men de rol tussen duim en wijsvinger en men passeere de rol driemaal rond het lijf van de waarschijnlijkste pleegster, terwijl men telkens zegt: "Die de maere geve, die de maere neme". Na deze handeling neme men de zakdoek bij de twee overeengevouwden tippen en men schudde hem om het mes te laten vallen".

Indien dit lukte, was dit een teken dat men zich vergist had. Wanneer het mes niet viel, maar in de eerste vouw van de zakdoek was gegleden, was dit een onfeilbaar teken dat de vermoedens gegrond waren. Brute pech dan voor de 'mare'. De beredene moest dan des anderendaags naar de pastoor om zich te laten overlezen. De mare werd het huis uitgejaagd en voortaan met de nek bekeken. Voor alle zekerheid werd alvast onmiddellijk gestart met een Paternoster ter ere van de Heilige Dymphna.

Boschvogel beschreef zelfs hoe het nachtelijk bezoek van de mare verliep:

"Midden in de nacht als het slachtoffer slaapt, komt zij door ene kleine opening in het huis naar binnen. Ze is meestal ene vrouw, maar zij wordt soms ook waargenomen in de vorm van ene man, ene duivel, ene kat, ene rat of een ander haarig dier of zelfs een groot, zwart gedrocht, zonder ledematen, meer een klomp vleesch. Zij komt van onder het bed vandaan naar het voeteneinde en klimt zoo telkens hoger, langs de benen, naar de buik en gaat dan op de borst van het mannelijke slachtoffer zitten. Vervolgens drukt ze op de borst, wat voelt als een loodzwaar gewicht, of ze knijpt hem de keel dicht. De man die hieruit half wakker wordt, ervaart een beklemmend, benauwend en drukkend gevoel op de borst. Hij kan zich niet bewegen en nauwelijks ademen. Wanneer hij wakker wordt, is hij doodmoe en doorweekt van het zweet. O wee! Hij is bereden geweest door de mare!".

In 'Vlaamsche sagen uit den volksmond' van Alphons de Cock (verschenen in 1921) las ik volgend juweeltje:

"Een oude vrijster, Belloo, woonachtig in Wieze, werd veel van de maere bereden. Allerhande remedies werden aangewend, doch geene mocht baten. Eens, op nen Zondag, tegen den avond, toen het reeds begon te grauwen, zat ze als naar gewoonte in den hoek der schouw achter de stoof, toen ze opeens een geritsel aan de deur hoorde en bijkans op hetzelfde oogenblik door 't sleutelgat een windje in het aangezicht voelde waaien.

Haar voorgevoel verwittigde haar dat de 'maere' daar onzichtbaar aanwezig was. Nu, ze had gehoord dat men den persoon, die ze u verzendt, in levenden lijve vóór zich zien staan zou, indien het gelukte de maere te treffen; daarom sloeg ze op het oogenblik der gewaarwording vóór haar gezicht; en zie, terstond verscheen de nachtmaere vóór haar oogen. Het was een manspersoon van Herdersem.

Wat al scheldnamen en verwenschingen hem van Belloo naar het hoofd geslingerd werden, kan ik onmogelijk zeggen. Geheel beteuterd en als van de hand Gods geslagen, stond hij daar te kijken.

Hij bad haar zijnen naam niet bekend te maken en er toch nooit aan iemand van te gewagen, iets wat hem ten slotte toegestaan werd, mits de stellige belofte haar voortaan met rust te laten. Dat deze voorwaarde aangenomen werd, hoef ik zeker niet te zeggen. Hierdoor waarschijnlijk aangemoedigd, vroeg hij met fleemende stem hem uit te laten, waarop Belloo norsch zeide: 'Wel, ge zijt hier ongemerkt binnengekomen, zie dat ge maar op dezelfde wijze buitenraakt.' En op denzelfden stond was er een geritsel, en weg was de maere. Hoe of langs waar, heeft Belloo nooit geweten, doch tot hare tevredenheid heeft zij sindsdien van de nachmaere niet meer te lijden gehad".

En dit brengt ons naadloos bij een verhaal dat ik als klein ventje talloze keren heb mogen horen vertellen door mijn Peter Boer (Victorius De Smedt) wanneer hij en meter Finne (Delphina De Vriendt) tijdens de lange donkere winteravonden de straat waren over geschuifeld om te komen 'ontsteken'. Gezeten rond de ronkende Leuvense stoof, terwijl 'onze correspondent uit New York', doctor Jan-Albert Goris (Marnix Gijsen) met nasale stem de laatste nieuwtjes uit Amerika uit de krakende radio debiteerde, kostte

het ons niet veel moeite Peter te overtuigen één van zijn vele verhalen uit zijn toebakzak te schudden. Hij zat trouwens altijd pal naast de kolenbak want hij moest af en toe, altijd in een vast ritueel, zijn pijp kunnen uitkloppen. Nadat Jan-Albert Goris het zwijgen was opgelegd, stak hij van wal.

" 't Was een week of twee na Driekoningen, kort na de laatsten oorlog, en de sneeuw lag bijna een meter dik over wegen en velden. In 't midden van de Wolvenstraat en de Kaaitvaartstraat was een passage gemaakt en dát was het. Mens en dier waren gedoemd om in huis of op stal te blijven. En de dag ervoor was het ook nog beginnen vriezen dat het kraakte zodat dat de canadaboom achter ons huis 's nachts met een kanonslag in tweeën was gespleten. Allei, om maar te zeggen, het was geen weer om van achter de stoof te komen. Maar 't leven moest voortgaan. In den achternoon was Flup (Philippe De Leeuw) van ons Serafin (Seraphina De Smedt) in het gezelschap van Beir Puièt (Albert De Moortel) al komen zeggen dat Bella, één van Flups koeien, op kalven stond en da'k best ne keer zou komen zien, want hij was er toch niet gerust in."

De familie De Smedt, met (omcirkeld) patriarch 'Boerke Smedt'

Hier moeten we gauw een woord uitleg tussenschuiven: Peter Boer was een halve 'vitroneir' en werd er meestal bij gehaald wanneer bij Pièkes, Bonnes, Toep, Van Saen of Lein van Moeër'n een koe moest kalven. De échte veearts woonde ofwel te veraf of was niet altijd bereikbaar, zeker 's nachts niet. Want je kon alleen bij Burgemeester De Schepper terecht om te gaan telefoneren. En goed nabuurschap was trouwens veel goedkoper. Zodus ook bij de koe van zijn oudste dochter Serafin en schoonzoon Flup die een doening hadden boven op de Kaaitvaartstraat, op een boogscheut van Impegem.

"Ik was in de valavond 'al Politjes' vertrokken op mijn kloefen waarover ik oude kousen had getrokken, kwestie van niet uit te kunnen slibberen. Ik was al de Puttenberg gegaan want over Slikboom was 't niet te doen. Allei, om een lang verhaal kort te maken, het was al ver over den drieën 's nachts wanneer Bella een vaars had geworpen. En juist wanneer ons Serafin met de kom gekookt lijnzaad de stal binnenkwam, kwestie van de koe te versterken en de melk te doen opkomen, begon Bella weer te blaten en zwaar te asemen en potverdojen op een kwartier tijd lag daar nen tweede metten op 't stro! Nen tweeling gotverdójjen!"

Dat kwam maar ene keer op d'honderd voor. En omdat dat al bij al ne serieuzen tref was, had Flup de fles klaren gehaald om nen druppel te drinken op de goeien afloop.

Allei, 't was al rond de vijven, of misschien zelfs nog iets later, dat kan ik mij niet meer zo goed rappeleren, wanneer ik en Beir Puiét, die schuins over Fina's woonde, ons lieten zakken, den berg af. En koud dat 't was! Als ge moest spekelen was dat bijkan bevroren vóór het op de grond viel! Ik overdrijf niet zè menneken."

(waarna hij aan zijn pijp begon te lurken en ze opnieuw met een stoksken hout aanstak).

"Maar kom, ik ga voorts vertellen. Ik was nog niet aan de beek of het begon in ene keer te sneeuwen! Te sneeuwen! Tegen dat ik aan Sjalen Paté was geraakt, lag de sneeuw meer dan twee kloefen dik. En de wind sneed in mijn gezicht! Ik werd precies door honderden naalden gestoken.

Wanneer ik aan Arjaun was gekomen, rechtover Claus, zeg ik tegen mezelf, ik ga mij hier dik over dun schieten en ik sloeg de Kruisbaan in om zo over Slikboom thuis te geraken.

Dat had ik niet mogen doen! Overal lag de sneeuw dik en bij elke stap zakte ik tot aan mijn knieën weg. Ik geraakte van tijd tot tijd zelfs ne kloef kwijt. 't Begon zelfs nog harder te waaien en meer dan twee meters ver konde niet meer zien. Ik zei tegen mezelf, ik ga mij weerkeren maar ik zag zelfs niet meer van waar ik gekomen was, alles achter mij was weeral toe gesneeuwd!

Op een gegeven moment, k'had just weer mijne kloef aangekregen, kijk ik op en ik zie vier, vijf vrouwmensen, in 't lang gekleed, met lange haren en gloeiende ogen rond mij staan dansen. Ik werd er godverdójjén zelf draaielings van! En huilen en tieren dat die deden! En op mij toespringen en mij met hun handen en hun lange vingernagels bedreigen, alsof ze mij d'ogen wilden uitkrabben. Zè mijne joengen, ik ém twee oorlogen meegemaakt maar ik hem van zeleven nog zo gene schrik gehad als op dát eigenste moment! Ze zeggen dat ge van schrik in uw broek kunt pissen, of nog erger, awél, dat heeft daar toen niet veel gescheeld!

Maar ik zei tegen mezelf, want ik was van d' eerste cartouche niet dood, Toor, aaft a corozje en ik ben beginnen lezen en lezen, den ene onzevader na den anderen! En om de twee stappen maakte ik mij een kruisken. Awél, dat moet g'holpen hebben! En ik ben blijven stappen, nat van 't zweet, maar ik bleef stappen en ploeteren. Afgezien da'k toen gedaan ém, 't had genen naam!

En juist als ik begon te denken dat het ver afgelopen was met Toor van Boerke Smet, bevroren tot op het been dat ik was, zie ik toch wel zeker dat ik op den hof van een doening was terecht gekomen. Onder 't afdak stond een kar waar lege patattenzakken op lagen.

Ik was ondertussen dood van de kou en ik ben dan maar op die kar geklommen en heb mij tot over mijn oren gedekt. Ik moet op de langen duur, nadat ik toch een beetje verwarmd was geraakt, in slaap zijn gevallen.

Op de morgen, het was nog half gegraveld, word ik wakker van 't gebas van nen trekhand. En ik herkende dat gebas. Dat was potverdojen onze Max! Da was ne viezen Mechelse scheper die naar Jan en alleman beet, behalve naar mij en naar onze Staaf. Ik was ondertussen van onder de zakken geklefferd en 't eerste wat ik zag was onze Zef die 't stal binnen wou gaan om de koeien te melken! Die liet bijkán zijne melkemmer vallen van 't verschieten want ze dachten dat ik bij ons Serafin was blijven slapen!

Allei, al bij al was 't nog goed afgelopen. Maar wat dat ik diene nacht heb beleefd! Ik jon dat on niemand! En wat ik hier verteld heb, is de pure waarheid! Ik durf het zweren op al wat mij lief is! En ik zal 't niet moeten gaan biechten!"

En hij klopte zijn pijp uit en stak ze in zijn borstzakje van zijn velouren vest.

"Jaja mènneken, de maure, da's een ska affaire! Kom Finne, we zijn d'er mee weg. 't Is 't hopen dat de Maure ons hier buiten niet vastgrabbelt."

En hij pinkte een oogje naar mij.

Willy De Smedt

Het duistere verhaal van Pastoor De Pape

Jan De Mont heeft zich een tijdlang verdiept in een wat bizarre geschiedenis die zich afspeelt in de woelige periode van eind zeventiende, begin achttiende eeuw, zeg maar ten tijde van Lodewijk XIV. Het decor is de abdij van Ninove en haar omgeving, met een hoofdrol voor Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek.

Proloog.

Het is intussen al enkele jaren geleden dat ik van mijn goede erfgoedcompagnon Raymond Evenepoel de vraag kreeg of ik interesse had in het boekje, 'Bladen uit de Geschiedenis van Ninove', geschreven door Leon Plas, uitgegeven in 1890.

Natuurlijk was ik, als geboren Ninovierter, geïnteresseerd, des te meer omdat de auteur, Leon Plas (°Ninove 24-07-1859 † St.Gillis 25-01-1926), mijn overgrootvader was langs moederskant.

In dit boekje, hoe kan het anders, heeft de schrijver een hoofdstuk gewijd aan de abdij van Ninove. Daarin staan enkele bladzijden waarin we meer te weten komen over het leven binnen de muren van het klooster. Het is geen fraai beeld.

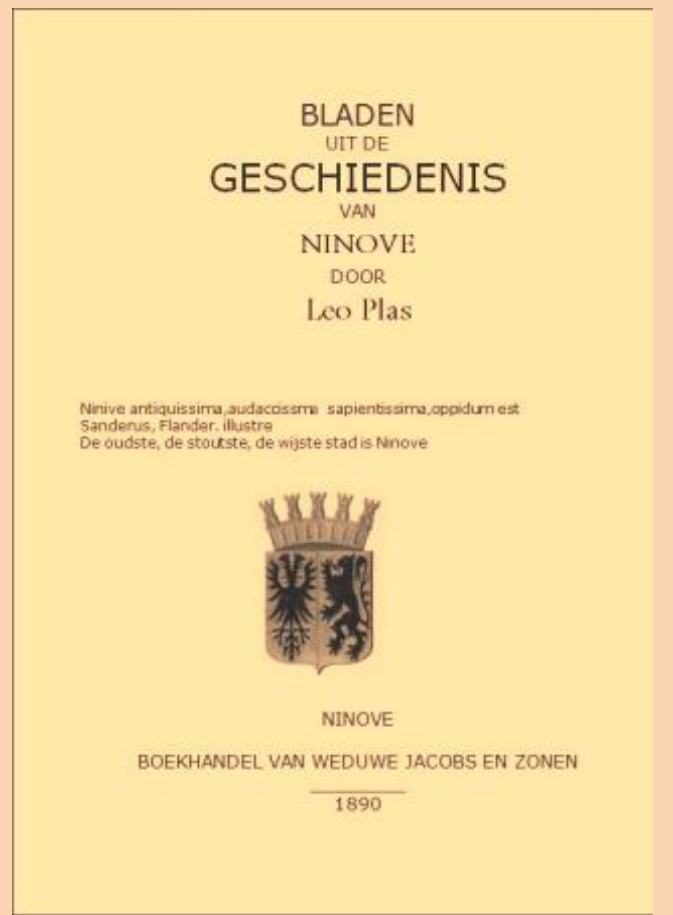
Wij proberen in deze bijdrage een beeld te schetsen van de toestand, enerzijds bij de monniken in de abdij, en anderzijds in de woelige wereld rondom (in de blauwe tekstvakken).

Wat ons vooral intrigeerde, was een brief van frater Jacobus De Pape uit juli 1713 naar de raad van state in Gent over een hoog oplopende ruzie tussen zijn broer, frater Augustinus (Augustijn) De Pa(e)pe pastoor van Borchtlombeek, Strijtem en O.L.V.-Lombeek en de toenmalige Prelaat van de abdij te Ninove, Ferdinandus Vander Haeghen, die insinueert dat de pastoor geestesziek zou geweest zijn. Omdat dit conflict betrekking had op een dienstdoende pastoor uit een van onze deelgemeenten, wou ik verder onderzoeken wat er gaande was tussen de twee 'Witheren'.

De volledige tekst van deze smeekbede van juli 1713, zoals verschenen in het voormelde boekje, kan men nalezen op de webpagina's van Hubert De Bolle. (www.hbdbbr.be).

Omdat we ons nog meer wilden informeren,

Rausa jrg.9 nr. 2 Blz. 10

gingen we ook grasduinen bij andere auteurs. In zijn boek "*Strijtem... nu en altijd*" houdt Luc Van Liedekerke het i.v.m. A. De Pape bij de vermelding dat 'hij pastoor was te Strijtem' (blz. 125). Omdat dieper ingaan in deze kwestie voor zijn boek niet relevant was, geeft hij verder geen commentaar over het reilen en zeilen van die Strijtemse pastoor.

Gerard Van Herreweghen daarentegen noteert: "*Augustinus De Pape, Pastoor 1699-1712 uit Aalst, werd zo zenuwziek dat de abt hem moest ontslaan in 1712.*" (DF-Klokje 1980, 'Pastoors en onderpastoors', blz. 144).

Wat we met zekerheid weten, is dat Augustijn De Pape in 1712 door zijn prelaat werd ontslagen. Maar hoe zat het precies?

Hoe meer we ons in de lectuur verdiepten, hoe meer twijfels we kregen over de ware achtergrond van het beschreven conflict.

Er is jammer genoeg weinig informatie terug te vinden over de ware redenen van het ontslag of over de ware geestestoestand van de ondergeschikte, terwijl de enige beschikbare informatie komt van één (niet bepaald onpartijdige) bron: een zinnetje uit het dagboek van een prelaat die uit persoonlijke motieven een ondergeschikte in een slecht daglicht wil stellen. Was het de bedoeling van de prelaat om dit gerucht over vermeende zwakzinnigheid te verspreiden en zo de pastoor ongeloofwaardig te laten overkomen? Had die ruzie te maken met de verkiezing van een nieuwe prelaat? Werd ook zijn broer Jacobus beïnvloed door de prelaat i.v.m. de geestelijke gezondheid van zijn broer? Allemaal vragen die volgens ons een verder onderzoek verantwoorden.

De middelen die we hebben om de gegrondheid van onze twijfels te staven, zijn beperkt. Toch is er de motivatie om deze zaak verder te onderzoeken en, indien nodig, Augustinus in eer te herstellen.

Wat volgt is dus het waar gebeurde verhaal, gebaseerd op een smeekbede aan de Raad van State en zijne Koninklijke Majesteit, opgesteld op 26 juli 1713, door Jacobus De Pape de jongere broer van Augustinus.

Laten we eerst even een tijdsbeeld ophangen. In 1652, het geboortjaar van Augustijn De Pape, schildert David Teniers zijn Vlaamse kermis. De toestand zag er hier nochtans niet zo vrolijk uit als dit beeld doet vermoeden.

De Nederlanden waren sinds de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) voortdurend het decor van hevige veldslagen tussen Franse en Spaanse troepen. Vooral tussen 1667 en 1715 terroriseerde Lodewijk XIV onze gewesten in zijn onverzadigbare machtshonger.

Lodewijk XIV steekt de Rijn over, 1672 (schilderij van Adam Frans Van der Meulen)

In deze omstandigheden beginnen we ons verhaal over monniken en abten, over de abdij van Ninove en de parochies in het achterland.

Laten wij eerst eens kennismaken met de Aalsterse familie De Pa(e)pe. Omdat soms 'De Paepe' en elders 'De Pape' wordt geschreven, zullen we gemakshalve voortaan 'De Pape' gebruiken.

De hoofdrolspeler in dit artikel is beslist **Augustinus** (of Augustijn) **De Pape**. We bekijken even de genealogie van de man. Wie in de parochieregisters op zoek gaat naar de doopakte van Augustinus De Pape, zal deze onder die naam niet vinden want bij zijn doop kreeg hij de naam 'Judocus' mee. Het is pas later, als kloosterling, dat hij als 'Augustinus' door het leven zou gaan. Augustinus was de eerstgeborene uit het Aalsters koopmansgezin Judocus De Pape, gehuwd met Anna De Coninck. Hij kreeg op vrijdag 4 oktober 1652 boven de St. Martinus doopvont 'Judocus' (dezelfde naam als zijn vader) toegewezen.

Onder de negen kinderen die het gezin rijk was, waren er vier personen die de aandacht trekken.

- **Joannes**, geboren in Aalst St.-Martinus op 24 augustus 1655, gestorven in O.L.V.-Lombeek op 2 mei 1736. Hij was burgemeester van O.L.V.-Lombeek tussen 1697 en 1727 en huwde in 1688 met **Petronella Vanden Broeke** (†1725).

- **Jacobus**, geboren in Aalst St.- Martinus op 27 mei 1664, gestorven in St.- Kat. - Lombeek op 10 maart 1747. Hij stond sinds 20 november 1714 als meisenier van Grimbergen genoteerd. Hij was de schrijver van de smeebde van 1713 (komt later aan bod).

- **Catharina**, geboren in Aalst op 21 oktober 1666. Zij woonde een tijdlang in O-L-Vr-Lombeek bij haar broer Joannes.

Over Catharina wordt op genealogische websites beweerd dat zij huwde met Jonker Jan-Baptist de Wyels die de broer was van Joanna-Catharina de Wyels die huwde met Joannes-Henricus Van Cauwelaert, een voorouder van gewezen Roosdaalse Burgemeester Karel Van Cauwelaert.

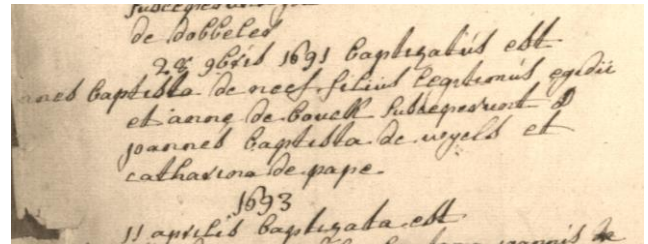
Deze stelling moet echter worden tegengesproken. Catharina De Pape en Jonker Jan-Baptist de Wyels stapten nooit in het huwelijksbootje. Er is zelfs geen rechtstreekse familieband tussen Joannes-Baptist de Wyels (°1656-† 1748) en Joanna-Catharina de Wyels (° 4 juli 1876 † 12 juli 1935), beiden in O.L.V.-Lombeek geboren en er overleden. In de parochiearchieven van O.L.V.-Lombeek komen Catharina De Pape en Joannes-Baptist de Wyels op 28 november 1691 voor het eerst in beeld als peter en meter van de dopeling Joannes-Baptist De Neef, zoon van Egidius De Neef en Anne De Bouck.

Joannes-Baptist de Wyels huwde omstreeks 1695 met Gertrude Van Audenrode en hun eerste kindje, Henricus, zag het daglicht te O.L.V.-Lombeek op 2 februari 1696.

Buiten het meterschap van Catharina De Pape is er in de parochieregisters van O.L.V.-Lombeek over haar geen enkel spoor meer terug te vinden.

Ten opzichte van Strijtem, waarvan de parochieregister van doop-, huwelijk- en overlijdensakten beginnen vanaf 1677, zijn deze van Borchtlombeek pas beschikbaar vanaf

1755. Dit is te wijten aan de verwoestingen tijdens de oorlogen. Voor O.L.V.-Lombeek kunnen we teruggaan tot 1691. Dit zorgt uiteraard soms voor moeilijkheden om stellingen te bewijzen.

Doopakte J-Bapt. De Neef O-L-Vr-Lombeek
28 nov. 1691

Omdat de naam 'Van Cauwelaert-de Wyels' hier een paar keer aan bod komt, geven we hierover kort wat toelichting.

Uit het Lombeeks gezin Felix-Emmanuel Van Cauwelaert, gehuwd met Catharina Walravens, was er niemand die in mannelijke lijn de naam 'de Wyels' kon doorgeven.

Van de drie meisjes had enkel Joanna Catharina kinderen. Zij huwde met Jan Hendrik Van Cauwelaert. Binnen dit huwelijk werden vier zonen geboren : Karel, Frans, Emiel en Herman. Bij de familie de Wyels was men er zich van bewust dat de familienaam definitief zou verdwijnen.

Uit de publicatie '550 jaar Familiegeschiedenis de Weyls' van Luc Delanghe-Lieve Van Cauwelaert, leren wij dat er met Ludovicus-Emilius de Wyels (Dom Franco, prior der Benedictijner Abdij Affligem en broer van Joanna-Catharina), werd overlegd om via hem, de procedure van 'kleine adoptie' op te starten om de naam van de adoptant toe te voegen aan de vier zonen van Jan Hendrik Van Cauwelaert en Joanna Catharina. Bij Vonnis van de Rechtbank van Eerste Aanleg (1950) werden de vier zonen gemachtigd de naam de Wyels toe te voegen aan de naam Van Cauwelaert. Op de volgende bladzijde poseren :

Staande: Cyriel Vossen, Ludovicus de Wyels (Dom Franco), Hendrik Van Cauwelaert, Joanna-Catharina de Wyels. Zittend: Justina de Wyels (zuster Maria-Rosa), Catharina Walravens (moeder Joanna-Catharina), Rosalia de Wyels (tante). Foto: familiearchief

Keren wij, na deze uitweiding, terug naar de vierde telg uit de familie De Pape, de man waar het hier in feite allemaal om draait: **Judocus De Pape**. De oorlog tussen de Koning van Spanje en zijn collega van Frankrijk woedde al volop toen de twintigjarige Judocus in december 1672 aan de abdijpoort afscheid nam van zijn ouders om aan zijn noviciaat te beginnen in de Abdij van Sint-Cornelius en Sint-Cyprianus te Ninove. Enkele maanden later, begin 1673, legde hij zijn voorlopige gelofte af en kreeg hij uit de handen van de prior de kledij van de orde der Witpaters aangetrokken en koos de nieuwe geestelijke voor de naam 'Augustinus De Pape'.

Na een proeftijd van twee jaar werd hij op 3 februari 1675 geprofest en in april 1677 tot diaken gewijd.

Behalve deze beperkte gegevens over zijn leven binnen de abdijsamenleving van Ninove, werd er over de levensloop van de gewone kanunnik maar sporadisch iets vermeld.

Wanneer hij zijn kroonschering en wijding als priester kreeg, staat nergens te boek, maar vermoedelijk moet dit rond 1680 zijn gebeurd, aangezien hij in 1682 voor het eerst in de parochieregisters wordt genoemd als onderpastoor in O.L.V.-Lombeek.

Vóór wij de lotgevallen van Augustijn De Pape vertellen, moeten wij eerst even wijzen op het bestaan van ... Augustijn De Pape, een naamgenoot dus. Deze De Pape was wel 52 jaar jonger. Hij werd 'gekleed' op 8 oktober 1724 en geprofest op 4 juni 1726.

Het habijt van de 'Witheren', ook Premonstranzers of Norbertijnen genoemd. Zo zal Augustinus de Pape ook getooid zijn in 1673.

De jongere Augustijn was even pastoor te Pamel nadat, op 15 december 1643, E.H. Hieronimus Heubens (pastoor te Pamel) kwam te overlijden. Deze openstaande post werd hem toegewezen, hij bekleedde deze functie tot 30 april 1746, de dag van de benoeming van E.H. Remigius De Poortere als nieuwe pastoor van Pamel. Deze uitweiding om persoonsverwisseling te vermijden met 'onze' oudere Augustijn.

Een rode draad doorheen zijn leven als kloosterling en als 'buitenheer', was het permanente oorlogsgeweld en de menselijke drama's die ermee gepaard gingen. De kommer en de ellende van zijn parochianen zal hem blijven achtervolgen als een schaduw. De oorlogsproblemen begonnen al kort na zijn intrede in de abdij.

Op het einde van de meimaand van het jaar 1676 legerde Koning Lodewijk zijn krijgsvolk in Ninove en omliggende streken, vanwaar hij een deel van zijn leger alle kanten uitzond om de oogst van de velden te roven.

Detail kloosterbeluik Ninove 1655

Wanneer het wapengekletter dan toch even verstomde, rechtten de mensen hier weer hun rug en begonnen zij de geleden schade aan huis en 'geleeg' herstellen.

Het is tijdens deze periode van rust en herstel dat op 27 november 1681, een jaar vóór de aan komst van Augustijn De Pape in Lombeek, schaliedekkers tijdens herstellingen aan de kerktoren het oude handschrift ontdekten waarin de mirakelen van Onze Lieve Vrouw van Lombeek opgetekend waren.

Hoewel O.L.V.-Lombeek niet onder de bediening van abdij van Ninove viel, kreeg Augustijn De Pape op 14 juli 1682 de toestemming van zijn abt Jan De Neve (1657 tot 1685) *"Om zich te precenteren voor de kerkwettelijke goedkeuring als de servitor' (onderpastoor) van O.L.V.-Lombeek."*

Mei, juni 1676: Maarschalk d'Humières sloeg zijn kamp op in de dorpen rond Ninove en plunderde de hele Dendervallei. De Fransen geraakten tot in de beide Lombeken, Kattem en Pamel. Alle vruchten van het veld werden geroofd. Het legeruitschot, dat vooral bestond uit galeiboeven, plunderde de kerken, huizen en hoeven.

Men spaarde daarbij ouderen, vrouwen, noch kinderen. De miserie eindigde niet.

De golven van geweld kwamen en gingen als de getijden van de zee.

Was het dan even rustig op het oorlogsfront, dan was het de natuur die de spelbreker was.

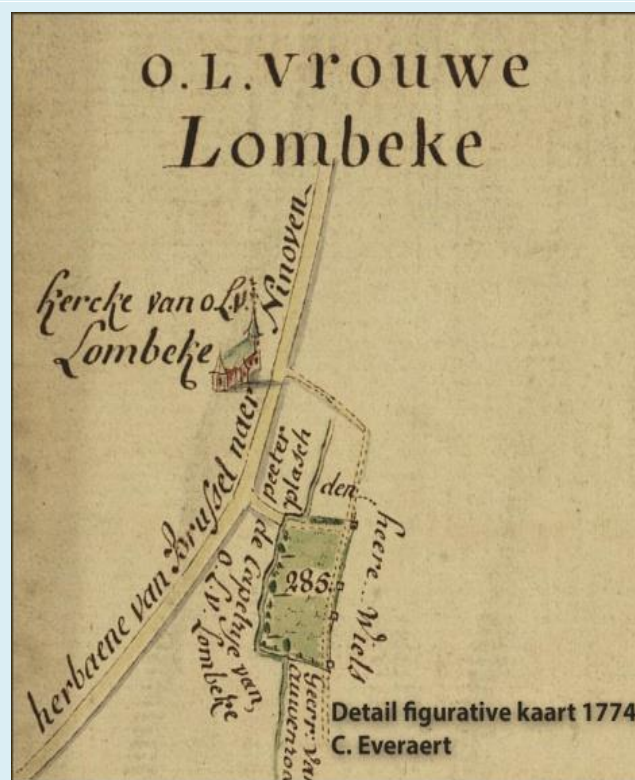
Overstromingen, koude, lange winters en droge zomers deden de oogsten mislukken. Tot overmaat van ramp waren er ook nog de slakkenplagen die de karig bezaaide velden voor de helft kaal vraten.

Abt De Moor (1685-1698) schreef hierover in zijn dagboek :

"Merkwaardig is dat we tijdens de maand januari bliksem en donder zagen. Het onweer heeft gedurende heel de maand geduurd, daar dit normaal pas in de maanden mei en april voorvalt "

Ook maakte hij tien jaar later melding over een hevige *"aardbeving op 18 september 1692 dat tot in Frankrijk en Holland"* voelbaar was.

Alles werd zo verschrikkelijk door elkaar geschud, dat men dacht dat dit het einde van de wereld was.

De aanstelling van onderpastoor De Pape gebeurde wel onder voorwaarden! Hij was verplicht zich tevreden te stellen met de prebende (giften) om in zijn eigen inkomsten te voorzien. Hij had onder ede de volgende verklaring bevestigd :

"Ik, ondergetekende, beloof en zweer dat, indien ik de bediening aanvaard van de parochie O.L.V.-Lombeek, ik mij tevreden zal stellen met de inkomsten van deze pastorie en in niets de abdij zal lastig vallen. Ik beloof er te zullen wederkeren volgens het welbehagen van mijn overste. Zo help mij God en al zijn heiligen".

Getekend: frater Augustinus De Pape (uit het dagboek van abt J. De Neve).

Gezien de toenmalige financiële problemen van de abdij, te wijten aan de lage pacht-prijzen en de geheven belastingen door Lodewijk XIV, was de financiële zelfvoorziening de voorwaarde van de abt om zijn toestemming te geven.

Toen was het zover! Enkele dagen later vertrok Augustinus met een blij gevoel naar Lombeek. Hij was vooral blij omdat ook zijn broer Jan en zus Catharina daar verbleven. In de uitgave 'Gezinsreconstructie gemeente Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek 1691-1915' van Rita Van Isveldt, beschrijft François De Neef in zijn voorwoord, op een poëtische wijze de aankomst als volgt:

" In de pastorij van Maria-Lombeek, een dorp van 248 bunderen, geprangd tussen de plooien van het Pajottenland, pakt Augustinus de Paepe, monnik van de Ninoofse Norbertijnenabdij zijn reiskoffer uit..."

Amper kreeg Augustinus de tijd om zich te installeren in zijn nieuwe thuis, of het oorlogsgeweld barstte weer in alle hevigheid los.

Het was een verraderlijke stilte geweest. Geen vrede, maar een korte wapenstilstand. De megalomane 'Louis Quatorze' zette nog maar eens een uitbreiding van zijn rijk in gang, waarbij hij in aanvaring kwam met een verbond van o.a. Spanje, Beieren, de Nederlanden en Engeland (de Liga van Augsburg). Wanneer het wapengeweld zich even naar een ander gebied verplaatste, waren er de repressieve opeisingen, de 'brandbrieven' die door de Fransen aan het stad- of dorpsbestuur werden opgelegd. Men werd hierbij verplicht om brandschattingen te betalen en, in geval men aan dit verzoek niet voldeed, werden hele gehuchten en dorpen platgebrand. In 1690-'91 werden de windmolen en het molenhuis van O.L.V.-Lombeek door de Fransen afgebrand. Een eind verderop, naar de Woestijn toe, stond het Hof te Berchem in lichterlaaie.

In zijn dagboek schreef abt De Moor:

"Op 5 oktober stierf frater Petrus Bogaert, een zeer vroom man, pastoor in Borchtlombeek. Hij verwisselde het tijdelijke met het eeuwige in ons infirmitorium (ziekenzaal) waarheen hij was gevluht voor de Brandenburgse soldaten die de goede man hadden verjaagd en hem zodoende voorbarig naar zijn graf hebben gesleept.

In december van dit jaar zijn er meerdere dorpen in Vlaanderen en Brabant in brand gestoken en te Geraardsbergen zijn er 6000 soldaten binnengerukt"

De levensomstandigheden waren ook in onze deelgemeenten zo bedroevend dat zelfs E.H. Lambertus De Nayer, pastoor van Borchtlombeek en Strijtem, ten gevolge van droefgeestigheid en zwaarmoedigheid zijn levenslust verloor en dit tranendal verliet op 28 sept. 1695.

Eerder dat jaar, in augustus, zorgde Lodewijk XIV voor een van de lafste oorlogsmisdaden uit de geschiedenis. Drie dagen lang bombardeerde hij het centrum van Brussel, een burgerdoelwit zonder enige militaire betekenis. De internationale wereld beschreef het als een onmenselijke, laffe schanddaad zonder voorgaande.

Afbeelding links: de verwoeste puinhopen van Brussel. Tekening van A. Coppens.

Om een idee te geven van de geleden schade, citeren we hier enkele passages uit een verslag van de schepenen van O.L.V.-Lombeek, opgesteld op 22 februari 1694:

"een staet ende declaratie van het verlies ende schaede gedooght ende geleden bij de innegesetenen ende defructuateurs der parochie"

- de pastoor (De Pape) verclaert verloren te hebben door de geallieerde legers en trouppen in graenen, vruchten, hoppe, staecken en andere mobiliere effecten volgens syne notitie tenminste de somme van 1200 gulds.

- de kercke van Lombeek heeft verloren en schaede geleden in haere goederen en boschen 1000 gulds.

- Lennaert van Cauwelaert verloren in graenen ende in hoey ende hout ende meubelen als andersints 1.125 gulds

- Jan de Pape en syne vrouw, pachters, verclaeren verloren te hebben aen mobiliere effecten dese gedurighe oorloghe de somme van 10327 gulds

- Carel Pletinckx schepene & brouwer verclaert geduerende desen oorloghe verloren te hebben in bier, brouwgereck, graenen en somervruchten ende andere mobiliere effecten de somme van 125 gulds

- Joncker Stephanus Fransiscus de Wyels verclaert geduerende den oorloghe verloren te hebben soo in fourragie, terwe, hoey, stroey, afbrecken van huysinghe, boomen, boomgaert als andersints de somme van 2043 gulds.

Het totale bedrag van schade, opgelopen door de inwoners van Lombeek, bedroeg volgens deze "staet ende declaratie" 61.580 gulden, 10 stuivers, een voor die tijd enorm bedrag. Deze uittreksels zijn genomen uit 'De familiegeschiedenis de Weyls' (L. DeLange-L. Van Cauwelaert-de Wyels blz. 76).

Zo heeft Lombeek, van 1689 tot 1693, in totaal dus 72.594,10 gulden aan belastingen betaald. Om de inwoners onder druk te zetten werd de burgemeester, Jan-Baptist Brabant, in hechtenis genomen; in 1698 was nagenoeg de helft van de bevolking tot de bedelstaf gebracht.

Het kerkarchief van O.L.V.-Lombeek bevat een aantal opmerkelijke documenten betreffende de 'campementen' en opeisingen door de troepen van Lodewijk XIV. Deze opeisingen omvatten alles wat een soldenier uit die tijd maar kon nodig hebben (logement, paarden, haver, brood, boter, vlees, brandhout, bier, brandewijn, hooi, stro, geld voor de soldij). Dit noemde men "fourragien".

In de herfst van 1697 veranderde Lodewijk XIV van tactiek. Op 20 september van dat jaar ondertekende hij in Rijswijk bij Den Haag de vrede. Zo kwam er een einde aan de negenjarige oorlog.

De Ninoofse Prelaat Ferdinand De Moor zou niet veel van de vrede kunnen genieten, want op 27 februari 1698 stierf hij. Hij gaf in extremis, op enkele weken vóór zijn overlijden nog de opdracht om op zijn kosten in de abdij een stevige gevangenis te bouwen voor het opsluiten van misdadigers.

Ironisch genoeg heeft Augustinus De Pape deze 'kerker', waarin hij later dreigde terecht te komen, zien opbouwen. En daarmee zijn we via een omweg weer bij onze hoofdrolspeler gekomen.

Uit 'Flandria Illustrata' de Ninoofse abdij rond 1640

Tijdens de woelige periode van de verwoestende Negenjarige Oorlog, was de bedevaart naar Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek zo goed als stilgevallen. Om het moreel van zijn parochianen op te krikken, liet pastoor De Pape in september **1698**, tijdens de plaatselijke kermis, het miraculeus beeld van Onze Lieve Vrouw samen met de relieken van St.-Hubertus uit Brussel terughalen. Het was zijn bedoeling om het Lombeekse bedevaartsoord zijn vroegere luister en glans terug te geven en, zodoende, de financiële toestand van de parochie aan te zwengelen.

Zo kan men in het uitgeven van de brochure van 1701 *'Weldaden Die Godt, door zijne minnelijcke Moeder Maria tot Lombeek'* een poging zien om de bedevaart nieuw leven in te blazen. Die voorheen zo bloeiende bedevaart was immers op economisch vlak een niet te versmaden bron van inkomsten voor heel de parochie.

Pastoor De Pape beloofde ooit aan de abt om zelf in zijn inkomsten te voorzien, en daarom was het toch ook een beetje in zijn eigen voordeel dat de bedevaarders de weg naar de offerblok terug zouden vinden en er hun gulle giften zouden in deponeren.

In verband met de genoemde publicatie verwijzen we graag naar de uitgave van Luc Van Liedekerke uit 1989 en de 'vertaalde' versie van Günther De Mel (Rausa nr. 3 2020).

Maar... het verblijf van pastoor De Pape in O.L.V.-Lombeek zou bruusk worden afgebroken! Dat kwam zo...

Op 3 juli **1699** stierf Cyprianus Gardi, pastoor van Borchtlombeek. Korte tijd later werd Augustijn De Pape door abt Carolus Charité (abt van 1698 tot 1701) uit Lombeek teruggeroepen en als pastoor aangesteld te Borchtlombeek en Strijtem. We zochten vergeefs in de dagboeken naar de juiste datum, maar vermoedelijk gebeurde dit eind **1701**, na het uitbrengen van het 'Mirakelboekje'. Om het vervolg van het verhaal te begrijpen, moeten we hier eerst nog een belangrijk feit aanhalen: Ferdinandus Vander Haeghen, de abt waarmee Augustijn later in de clinch zal geraken, was tussen 1699 en 1702 onderpastoor in Borchtlombeek. Zij zijn daar dus minstens een jaar samen aan de slag geweest. Is toen de kiem van de onenigheid gezaaid?

Om de aankomst van Augustijn De Pape in Borchtlombeek te illustreren, citeren wij nog eens uit een tekstpassage van François De Neef. Dit is een stukje uit zijn inleiding tot Rita Van Isveldt's 'Gezinsreconstructies Strijtem'.

"... maar net dan ontwaart hij aan de einder een stofwolk en vervolgens hoefgetrappel. Zijn blik herkent aanstonds het gespan van Koben Van den Borre, de pachter van het machtige Hof te Kattem, die zijn nieuwe baas in Maria-Lombeek persoonlijk gaan afhalen is...."

Meteen valt op dat het Hof te Kattem hier wordt vernoemd. In die tijd stond de pastorij van Borchtlombeek en Strijtem immers niet in een van de respectievelijke parochies, maar wel in Kattem niet ver van het Hof te Kattem (zoals te zien op de tekening hieronder), wat voor de pastoor uiteraard niet zo praktisch was.

Waarschijnlijk heeft pastoor De Pape die eerste maanden van zijn Borchtlombeekse periode zijn best gedaan om kennis te maken met zijn parochianen. Maar weer dreven er duistere oorlogswolken samen boven onze gewesten.

Vanaf **1701** dompelde de 'Spaanse Successieoorlog' de Zuidelijke Nederlanden weer in een periode van chaos en ellende die zou duren tot **1713**.

We moeten nog maar eens in herhaling vallen: Lodewijk XIV steekt weer de lont in het kruitvat.

Nadat Karel II, de Habsburgse koning van Spanje was overleden, baseerde de 'Zonnekoning' zich op een verre verwantschap om zijn neef, Filips van Anjou, uit te roepen tot Spaanse koning. Deze provocatie was de rechtstreekse aanleiding tot de Successieoorlog (of 'erfopvolgingsoorlog'), waarbij Frankrijk het opnam tegen de 'Grote Alliantie' met o.a. Engeland, Pruisen, Oostenrijk en de Nederlandse Republiek. Er volgde een bloederige en uitzichtloze heen-en-weeroorlog, waarbij naar het einde toe zelfs van kamp werd gewisseld uit politiek opportunisme.

De Geallieerden behalen onder de Hertog van Marlborough een grote overwinning op de Fransen in de slag bij Oudenaarde (1708)
Schilderij van John Wootton.

Uiteindelijk werd in 1713 met het verdrag van Utrecht een vredesverdrag gesloten waarbij voor het eerst naar een Europees evenwicht werd gestreefd. Door dit verdrag gingen de Zuidelijke Nederlanden over van de Spaanse Habsburgers naar de Oostenrijkse tak van deze adellijke familie.

Gedurende deze periode heeft Augustijn zich dus ingespannen om een goede herder te zijn voor zijn Borchtlombeekse en Strijtemse parochie. Er is een verslag uit **1711** waarin gemeld wordt dat de toenmalige prelaat (Freyzes) de parochiekerk van Strijtem heeft bezocht en zijn besluit was dat alles goed onderhouden was en er niets te verbeteren viel. Toch moeten de beproevingen de gezondheid van pastoor De Pape erg ondermijnd hebben, want hij keerde wegens ziekte terug naar de abdij.

Wanneer zijn prelaat, Dionysius Freyers (abt

van 1702 tot 1712), Augustinus naar de abdij heeft teruggevoerd om er te genezen, staat nergens beschreven. Waarschijnlijk gebeurde dit eind januari 1712. Dit leidt we af uit het feit dat Augustinus, onder elke doop- of huwelijksakte gewoontegetrouwd zijn naam zette (*Fr. A. De Pape pastor Baptizatus est...*) en omdat we hem in de parochieregisters van Strijtem voor het laatst terugvinden op 19 januari 1712 bij de doop van ene Catharina Gerebos. Noch in de akten van Borchtlombeek, noch in die van Strijtem en O.L.V.-Lombeek vinden we zijn naam daarna nog terug. Zijn broer schreef:

"Door de siekte last van sijnen heere Prelaet ghetransporteert is gheweest naer de abdije, om aldaer beter ghecuurt te connen worden."

Rond die tijd werd ook zijn toenmalige prelaat Dionysius Freyers, zwaar ziek. Die overleed op vrijdag 13 mei 1712 vermoedelijk ten gevolge van diabetes. De terugkeer naar de abdij, die door de pas overleden prelaat als een vriendendienst voor zijn genezing was bedoeld, zou voor Augustijn echter uitdraaien op een ware lijdensweg, een reeks van duistere intriges, manipulatie, onderdrukking en leugens die men niet zou verwachten onder het dak van een eerbiedwaardige abdij.

In de publicatie waarover we het hadden in de inleiding, schetst Leon Plas een ontluisterend beeld van de toenmalige gemeenschap:

"Sommigen onder hen waren meer dronken dan nuchter en 'met schoone en edelen gevoelens niet bezielde'."

Er zijn nog meer bezwaren. De geloften i.v.m. het celibaat werden blijkbaar vaak vergeten. Zo zouden er op nogal wat plaatsen kinderen geboren zijn die wel heel opvallende gelijkenissen vertoonden met sommige monniken die eerder een liefdevol huisbezoek brachten aan een diepgelovige moeder.

De affectie van sommige kanunniken voor het andere geslacht was soms zo sterk dat de prelaat hen waarschuwde voor de "bekoring van de duivel". Toch zou de clerus vooral met een beschuldigende vinger wijzen naar de slachtoffers.

Zij zouden immers de geestelijken in verleiding hebben gebracht.

In een verslag over de abtsverkiezing van 28 maart 1685 lezen we "que l'abbé incliné aux femmes et aussy adonné à la boison même une fois avec scandale..." of hoe zelfs een abt zich op een schandalige manier overgaf aan vrouwen en drank. Het moet voor de goed menende broeders een aanmoediging geweest zijn om bij de keuze van een nieuwe abt hun hart te laten spreken. Al doken er in dit verband ook kwalijke verhalen op.

Voor de verkiezing van 1712 moesten de Ninoofse monniken zich naar Gent begeven om bij de Raad van Vlaanderen de nodige inlichtingen te verschaffen omtrent de bekwaamheid en deugdelijkheid van een kandidaat, waarna de vertegenwoordiger van de Keizer een beslissing nam en zijn goedkeuring gaf. Maar er zijn geschriften die aantonen dat bij dergelijke verkiezingen de kloosterlingen niet altijd hun geweten volgden waardoor onfrisse constructies werden opgezet die niet altijd de meest bekwame prelaat op de pluche paarse stoel deden belanden.

Of deze aantijgingen ook de reden waren waarom Augustinus toen tegen de kandidatuur van Vander Haeghen stemde, mogen we niet met evenveel woorden zeggen.

Hoe dan ook, met meerderheid van de stemmen werd op donderdag 2 juni Fernandus Vander Haeghen, enkele dagen vóór zijn veertigste verjaardag, verkozen tot 46ste abt van de abdij.

De verkiezingen waren achter de rug; goed twee weken na het overlijden van de oude abt, zat de kersverse prelaat op zijn troon!

Het moet voor Augustinus een grote ontgoocheling geweest zijn. Maar hij voelde zich intussen opnieuw sterk genoeg om naar zijn oude parochie terug keren. Maar dat voorkomen zou niet doorgaan. De nieuwe prelaat toonde meteen zijn macht (en rancune?). Het zou ons niet verbazen dat het verbod om terug te keren naar Borchtlombeek zou ingegeven zijn door wrok omwille van De Pape's tegenstem.

Nu zouden de poppen aan het dansen gaan!

In de brief van juli 1713 naar de Raad van State schrijft (broer) Jacobus De Pape hierover:

"Soo heeft hem sijne heere Prelaet silcx verboden, willende hem alsoo priveren van sijne Pastorije sonder eenighe wittighe redenen, sonder eenighe vorighe vermaeninghe, of berispinghe voort te voorens ergens van ghedurende sijne prelature gheheven te hebben..."

Het was nooit eerder gezien dat een prelaat zonder geldige reden dergelijke beslissing nam. Wat die reden dan precies was kunnen wij uit de brief niet opmaken.

Maar Augustinus zou Augustinus niet zijn, mocht hij van deze gelegenheid geen gebruik maken om " *sijn recours te neme, tot Sijnen Majesteijt* " om er zijn onrechtmatig ontslag als pastoor aan te vechten.

De emoties liepen dus zeer hoog op, waarop Vander Haeghen hem waarschuwde dat hij alles in het werk zal stellen om de Raad te overtuigen 'zijn' beslissing te bevestigen. De prelaat ging zelfs zo ver dat De Pape onder druk werd gezet om een door hem opgestelde ontslagbrief te ondertekenen. Toen die weigerde, dwong de prelaat hem in een koets te stappen die hem naar de abdij zou brengen en om zeker te zijn dat De Pape onderweg niet zou terugkeren naar Gent, besloot Vander Haeghen mee in de koets te stappen richting Ninove. Hier kan men zich terecht de vraag stellen waarom de prelaat zo bevreesd was en wat hem tot het uiterste dreef om De Pape te beletten een onderhoud te hebben met De Raad van Vlaanderen.

Eens binnen de abdijsmuren werden hem elke bewegingsvrijheid ontnomen en leefde hij als een gevangene. Ook deden in de abdij de geruchten de ronde als zou de Prelaat Augustinus in de bewuste nieuwe kerker opsluiten mocht hij nog gerechtelijke stappen willen ondernemen.

In de brief lezen we hierover het volgende:

"... ghedwonghen heeft van in de koetse te sitten ende met hem van Gendt naer Ninoven te voeren, alwaar hij nu in de abdije sit als eenen ghevanghene verdruckt ende gheopprimeert ende dat door vreesse die den heer Prelaet heeft, dat hij nog eens sijn recours soude neme, tot Sijnen Majesteijt, op dier gelijkke maniere."

Om te reconstrueren wat er toen effectief is gebeurd, beschikken we niet over voldoende betrouwbare bronnen. Maar ons baserend op documenten uit het archief van de Leuvense abdij van Park, moet het ongeveer zo zijn verlopen.

Augustijn wou onder het gevangenisregime uit. Toen hij op een zeldzame keer bezoek kreeg van zijn broer in het binnenhof van de Ninoofse abdij, vertelde hij over zijn wanhoop. Toen hebben zij een plan gesmeed.

Op een afgesproken dag, in de prille ochtend, stopte Augustinus enkele spullen in een juttens zak, en sloop hij geruisloos uit zijn cel. Aan de abdijspoort stond zijn broer Jacobus hem op te wachten. Zij gaven de paarden de sporen en via Okegem, Impegem, Liedekerke en Muilem kwamen zij enkele uren later aan op Jacobus' vierkantshoeve in Sint-Katherina-Lombeek aan.

De stalknecht spande nieuwe paarden in, de keukenmeid maakte de knapzak klaar voor een zestig kilometerlange rit naar de Abdij van Park bij Leuven. Zijn broer schreef hierover:

"Ondertusschen heeft ende doen de kerker prepareren, waer van geadverseerd sijnde in genootsaect geweest te vluchten."

Uiteraard is er in het dagboek van Vander Haeghen hierover niets terug te vinden, hij repte er met geen woord over.

Ook in de bewaarde brieven tussen Vander Haeghen en abt De Bruyn van Park, vinden we geen bericht van De Papes vertrek uit Ninove terug. Gelukkig is er een passage uit het dagboek van abt De Bruyn die zijn vlucht bevestigt, hierin lezen we op 4 december 1714 dat De Pape reeds ongeveer negen maanden bij hen in Park verbleef en dat hij zinnens was een proces tegen zijn abt in te spannen om zijn eer te verdedigen. Hieruit kunnen wij concluderen dat zijn vlucht uit de abdij Ninove in mei 1713 gebeurde! Op basis van de geraadpleegde informatie schijnt de kwestie op haar einde te lopen rond 27 december 1714. Dan blijkt 'het verdwaalde schaap' teruggekeerd te zijn naar de 'abdijsal' in Ninove. Augustinus De Pape zou nooit meer naar zijn vertrouwde parochies terugkeren. De oude frater mocht het nog meemaken dat de nieuwe barokke abdiijkerk door de aartsbischop van Mechelen werd ingewijd op 27 april 1727. *Hij overleed in de abdij op 6 november 1728, 76 jaar oud.*

De minachting van abt Vander Haeghen t.o.v. Augustinus zou niet overgaan. Daar waar het de gewoonte was om een overleden medebroeder uitgebreid te bejubelen, besteedde Vander Haeghen maar weinig inkt aan het overlijden van Augustinus, een koude en droge vermelding van één zin: "Op 6 november overleed E.H. Augustinus De Pape, jubilaris, gewezen pastoor te Borchtlombeek en Strijtem."

Wat er zich precies heeft afgespeeld achter de muren van de abdij of waar het misschien is fout gelopen op de pastorie op het domein van het Hof te Kattem, het zal verhoud blijven achter de waas van de geschiedenis. We weten niet of we terecht de verdediging opnamen van onze Lombeekse-Strijtemse-Borchtlombeekse' pastoor. Maar we hebben in elk geval een vraagteken gezet bij de eenzijdige beschuldiging van de abt en we hebben ook aangetoond dat het majestueuze gebouwencomplex dat de Ninoofse abdij destijds was, naast de schittering van haar barokke ornamenten ook een donkere schaduwkant had.

Opmerkelijk: de meest dramatische periode uit het leven van Augustijn De Pape (1712-1728) was voor onze gewesten een tijd van relatieve ruste en welvaart. Hierover nog een (korte) beschouwing.

Nadat in 1713 (verdrag van Utrecht) het bestuur van de Zuidelijke Nederlanden overging van de Spaanse naar de Oostenrijkse Habsburgers, werd Keizer Karel VI de soeverein over onze gewesten. Hij stelde prins Eugenius Van Savoye aan als landvoogd, maar omdat die het als opperbevelhebber van het Oostenrijkse leger te druk had met oorlog voeren, liet die zich vertegenwoordigen door markgraaf de Prié. Die slaagde er echter niet in het door oorlog en armoede ontredde land op het goede spoor te zetten. Het tegendeel was waar! Door zijn hooghartige en wereldvreemde manier van besturen, jaagde hij de traditioneel goed georganiseerde ambachten tegen zich in het harnas. Dit leidde in 1719 tot een waar volksoproer dat door de Prié ongenadig werd onderdrukt. Wanneer die op 19 september gildedeken Frans Anneesens, een van de leiders van het verzet, op de Brusselse markt liet onthoofden, had hij het bij de bevolking helemaal verkorven. De Prié modderde nog wat aan tot hij in 1724 in botsing kwam met graaf de Bonnevall, waardoor ook de Zuid-Nederlandse adel het openlijk tegen hem opnam. Keizer Karel VI greep toen drastisch in door zijn eigen

zus Maria Elisabeth (1680-1741) te benoemen tot landvoogdes van de Zuidelijke Nederlanden. Op een wat eigenzinnige, maar vastberaden manier zou zij onze gewesten voor het eerst sinds lang naar periode van betrekkelijke rust voeren. Zij promoveerde kunst en cultuur, vooral de muziekbeleving kon op haar onvoorwaardelijke steun rekenen. Overigens was het de periode waarin Johann Sebastian Bach zijn grootste meesterwerken schreef.

Of prinses Maria Elisabeth ooit de Ninoofse abdij heeft bezocht en of ze ooit iets van de tragische ervaringen van Augustijn De Pape heeft vernomen, is zeer onwaarschijnlijk. En of tijdens zijn lijkdienst in november in de gewelven van de nieuwe abdijkerk het pas gecomponeerde 'Ich habe genug' van Bach heeft weerklonken, valt ook sterk te betwijfelen. Al zou het hier zeker op zijn plaats zijn geweest.

Jan De Mont

Geraadpleegde werken:

- Bladen uit de geschiedenis van Ninove / Leon Plas 1890
- Aantekeningen uit de dagboeken van de prelaten der Norbertijnenabdij Ninove 1657-1783 /J. De Kempeneer 1995
- De codex actorum van Ferdinand Vander Haeghen, 46ste abt van Ninove (1712-1454) / Pieter De Leemans 1995
- Het 'Liber Reverendorum Dominorum Abbatiae Ninoviensis ab anno 1690' / Pieter De Leemans
- Eylenbosch Ernest : Oorlogsellende te Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek in de jaren 1689-1697. in : Eigen Schoon & De Brabander, jrg. 1984, blz. 309-316
- Gezinsreconstructie Borchtlombeek - Strijtem R. Van Isveldt
- Roosdaal van A-Z Hubert De Bolle
- Kaarten van de abdij van Ninove (Jaak Ockeley, uitg. Prov. Oost-Vlaanderen).
- Dank aan historicus Georges Vandewinckel (Denderwindeke) en François De Neef voor de suggesties en de correcties.

Plattegrond van Borchtlombeek, speciaal v.d. bossen tussen Borchtlombeek, Liedekerke en Wambeek. Op verzoek van de inwoners Borchtlombeek. J. Van Langenhoven, 22 december 1866.
AR, kaarten en plannen, reeks II, nr. 247 H. 66cm Br. 74cm.
© Erfgoed Rausa www.cartesius.be

(Niet zo) vers van de pers

Roosdaal, vredig genesteld in het lieflijke Pajottenland, ver weg van de kwalijke invloeden, onpure figuren en misdadige gruwelen van de grootstad. Voorwaar, schijn bedriegt! Ook aan de boorden van de bedaard kabbelende Dender tierde de misdaad in het verleden welig. In deze rubriek kon u reeds eerder meelezen in geschriften over criminele daden, opgediept uit vergeelde dag- en weekbladen. Een tijdschrift dat volledig opgebouwd is rond het Erfgoeddag-thema 'de nacht', biedt het uitgelezen excuus om nogmaals de onpure, duistere kanten van de samenleving op te zoeken middels krantenverslagen over dood en verderf. Dat er niet altijd zwaarwegende argumenten aanleiding geven tot moord- en doodslag, bewijzen de dramatische gebeurtenissen in de Pamelse zomer van 1841. Het Journal de Bruges van 8 augustus verhaalt (vrij vertaald, want het artikel is in het Frans opgesteld):

In de avond van 21 juli laatstleden, keerde de genaamde J.-B. Despeer, slager in Pamel bij Ninove, van de markt terug naar huis. Op 250 meter van zijn woning, kreeg hij een kogel in de rechterflank, van zo dichtbij afgevuurd dat de ontlading de kleding van de ongelukkige deed ontvlammen, waardoor hij amper nog thuis raakte.

Zijn vrouw, die hem in een vlammenzee zag aankomen, gooide meteen een emmer water over zijn lichaam. Despeer verloor daarop het bewustzijn. Hij was zwaar verbrand aan de rug, en verloor overvloedig veel bloed door de kogelwonde.

Justitie, aangevuurd door de grote weerklank die de zaak krijgt in de publieke opinie en middels een aantal bruikbare getuigenverklaringen, kon snel maatregelen nemen om de dader te vatten. Het op sterven liggende slachtoffer kon nog verklaren dat hij de

schutter herkend had als de 23-jarige Demoortir, zijn buur. Bij die buurman werd een geweer gevonden dat sporen van heel recent gebruik vertoonde. Bovendien kon worden aangetoond dat de schutter eerder die dag poeder & lood aangekocht had.

Tegelijk werd ook vastgesteld dat voorafgaand aan de feiten, aardappelen gestolen werden bij Demoortir; een diefstal die aan Despeer werd toegeschreven, en als aanleiding voor de feiten werd gezien.

De procureur des konings, de onderzoeksrechter en zijn griffier kwamen ter plaatse om de nodige onderzoeksdaden te verrichten.

Op 1 augustus, 12 dagen na de feiten, overleed de gekwetste Despeer, na een lange, verschrikkelijke kwelling. Dokter Joly, uit Brussel, voerde de lijkschouwing uit. De vermoedelijke dader bleef ondertussen in handen van de politie.

De armoedige omstandigheden die een wroetende slager tot diefstal verleiden, en een even hard zwoegende buurman tot dodelijke wraak brengen omdat zijn schamele bezit hem ontnomen worden, spelen in deze misdaden ongetwijfeld een cruciale rol.

Dat de misdaad evenwel geen onderscheid maakt in rang of stand, wordt gestaafd door het droeve relaas van de moord op de zoon van Petrus Franciscus Verheyden (foto hieronder), burgemeester te Lombeek van 1882 tot en met 1911.

Petrus, geboren op 22 januari 1842 in O.L.V.-Lombeek, huwde er op 26 mei 1865 met Norbertina Philomena Pauwels. Het koppel pachtte het hof 'Molensteen' (het latere 'De Kroon'). Het gezin mocht zeven kinderen verwelkomen, waaronder drie zonen: Frans Jan Christiaan, Jozef Constantinus en Florimond Dionisius. Het zijn die beide laatsten die de noodlottige hoofdrol spelen in een onverkwikkelijke saga, met Dionisius als dodelijk slachtoffer. De jongeman, geboren op 25 september 1873 in Lombeek, zal slechts 26 jaar oud worden.

De Gazette van Brugge brengt op 30 december 1899 het relaas van de feiten als volgt:

Bloedig drama te St Maria Lombeek. Het parket van Brussel is zondag en maandag in de genoemde gemeente afgestapt. Ziehier wat daar de gelegenheid toe gaf. Tussen zekeren Karel Van Audenrode, en de jongste zoon van burgemeester Verheyden, bestaat sinds langs onenigheid. In de nacht van 17 op 18 december waren de gebroeders Jozef en Dionys Verheyden met Van Audenrode naar huis gekomen. Onderweg hadden de twee vijanden weer twist gekregen, en kijkend waren beide de hoeve van de burgemeester genaderd. Jozef was reeds op het voorhof, terwijl zijn broeder op de steenweg bleef, in eindeloze uitleg met zijn tegenstrever verward.

Eensklaps slaakte Dionys een akelige gil en viel ten gronde, terwijl Van Audenrode de vlucht in de duisternis nam.

Jozef snelde zijn broeder te hulp en vond hem in een bloedplas. Hij nam hem op en droeg hem te bed. 's Anderendaags werd er een dokter bij geroepen, die verklaarde dat de wonde, een kwetsuur in de hals, niet ernstig was en hij snel zou hersteld zijn. Inderdaad, twee dagen later was Dionys reeds weer te been en deed zijn dagelijks werk.

Maar vrijdag legde hij zich terug te bed en stierf 's anderendaags rond de noon.

Het parket is ter plaatse verschenen, en heeft tot de lijkschouwing doen overgaan; welke bewees dat de jongen ten gevolge van de steek in de hals het leven heeft verloren. Van Audenrode werd aangehouden.

Voor de twee oudere broers van Dionisius moest het leven verder zonder hun jongste broer. Jozef huwde in 1909 met Maria Justina De Dobbeleer en werd melkerijdirecteur. Hij overleed te Anderlecht in 1926. Oudere broer Jan Frans Christiaan huwde in 1912 te Pamel met Sylvia Emanuella Baetens. Zij kochten De Kroon, en hij volgde zijn vader dus ter plaatse op.

Bart Caulier

Foto: Norbert Verbestel

Indien het misschien eventueel ooit mogelijk wordt...

Tijdens het opmaken van deze brochure werd duidelijk dat het mooie programma dat was uitgewerkt voor 24 en 25 april moet worden afgevoerd. Toch hopen wij dat de erfgoedliefhebbers binnenkort aan hun trekken kunnen komen op de volgende evenementen:

1 mei, 5 juni, 6 november en 4 december: 9:30u, Genealogie-initiatie. Erfgoedkelder (inschrijving verplicht via rausa@skynet.be).

2 mei 11u: boekvoorstelling 'Halve eeuw Academie Roosdaal'. Amfitheater GC Het Koetshuis (inschrijving verplicht, zelfde adres).

12 september, 14 tot 18u: Open Monumentendag Strijtem (meer info volgt).

5 tot 11 oktober: verschillende activiteiten in het kader van 'Tien jaar erfgoedvereniging', w.o. op 5 oktober 'De Bourgondiërs' met Bart Van Loo (Schouwburg GC Het Koetshuis).

1 november: Réveil (begraafplaats Kattem).

Deze publicatie werd gerealiseerd door Erfgoed Rausa, in samenwerking met de Roosdaalse Cultuurraad en kan gratis aangeboden worden dankzij de steun van de gemeente Roosdaal.

Foto: Leo Van Vreckem